

Міхась ДРЫНЕЎСКІ:

«НЕСЦІ НАРОДУ ЯГО Ж СПАДЧЫНУ»

Міхась Дрынеўскі — адзін з тых рупліўцаў-падзвіжнікаў, хто кожны свой дзень прысвячае святой і высакароднай справе — захаванню, развіццю і ўзбагачэнню беларускай народнай песні.

Дрынеўскі не толькі багаты, але і шчаслівы чалавек. Народны арыст Рэспублікі Беларусь, заслужаны дзеяч мастацтваў, прафесар, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, лаўрэат прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне», кавалер ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга і ордэна Францыска Скарыны, ганаровы акадэмік Міжнароднай акадэміі. А хор, якім ён кіруе, за час яго працы атрымаў найвышэйшы тытул: у 1983 годзе — званне акадэмічнага, у 1987 — імя Генадзя Цітовіча, у 2002 — званне нацыянальнага, а ў 2004 годзе пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь хор быў названы дзяржаўнай устаноў культуры, якая мае асаблівае значэнне для захавання, развіцця і распаўсюджвання беларускага нацыянальнага музычнага мастацтва.

Песні, як людзі, — розныя

— Міхась Паўлавіч, народнаму хору Беларусі неўзабаве споўніцца 60 гадоў...

— Усё пайшо ад Генадзя Іванавіча Цітовіча. Дзякуючы яго актыўнасці, яго энергіі, яго адданасці беларускаму фальклору. У далейкім 1939 годзе ён сабраў і ўзнавіў самадзейны народны хор у вёсцы Вялікае Падлесце Ляхавіцкага раёна. Хор яшчэ да вайны стаў шырока вядомы ў рэспубліцы. Але сапраўднай слава прыйшла да яго ў п'яцідзясят гады, калі самадзейны калектыв быў перайменаваны ў Дзяржаўны народны хор БССР. Г. І. Цітовіч зрабіў яго вядучым мастацкім калектывам, які стаў вядомы дзякуючы за межамі Беларусі. А ў 1975 годзе, калі Генадзь Іванавіч пайшоў на пенсію, гонар і вялікая адказнасць узначаліць знамяціты калектыв выпалі мне.

— Што патрабуюцца ад калектыву, які мае выскія званні нацыянальнага, акадэмічнага, народнага, каб адпавядаць патрабаванням часу, быць сучасным?

— Традыцыі, калі яны добрыя, народныя, нацыянальныя, то яны — вечныя. Гэта як тое жывіца: якім яно было тысячу гадоў таму, такім яно ёсць і цяпер, такім будзе і яшчэ праз тысячу гадоў. Сутнасць яго не змяніцца.

Я часам бываю ў роспачы, калі раптам чую ад некаторых «спецыялістаў ад музыкі», што, маўляў, няма чаго чапляцца за старое — трэба ствараць, развіваць новае, сучаснае. Але калі ў гэтым сучасным вытраўлена душа, калі ў ім няма паэзіі, няма мелодыі, то якое яно сучаснае? Яно — часовае: як прыйшло — так і пойдзе.

— Традыцыі — яны няхотрыя: ашчадна збіраць і класіфікаваць захоўваюць нашу багатую спадчыну і як самы каштоўны скарб перадаць яе наступным пакаленням. І я лічу, што гэта — самае галоўнае, што мы павінны рабіць. А па модзе ісці — гэта лёгка. Можна нават і добрыя грошы зарабіць. Адзін з нашых эстрадных спевакоў, калі размова зайшла пра крызіс, здзіўляўся: «Які крызіс? Я за мінулы год мільён долараў накасіў!»

Таму мы прытрымліваемся «залатога правіла»: сучаснае павінна гарманічна спалучацца з глыбока народнымі, нацыянальнымі традыцыямі. Што гэта азначае для нас на практыцы? А тое, што ў сваіх творчых пошуках мы прытрымліваемся трох асноўных кірункаў. Першы — выконваем народныя песні ў іх першаходным, аўтэнтычным выглядзе, раскрываем сродкамі хору сутнасць іх мелодыі. Другі кірунак — апрацоўка, аранжыроўка народных песень з тым, каб надаць ім сучаснае гучанне. Трэці гэтаму стараемся мелодыю максімальна захаваць, расквейцішы, узбагацішы яе сучаснымі харавымі і музычнымі сродкамі. Нехта з музыкантаў такі працэс называюць пераўтварэннем вуглаватага, неапрацаванага алмаза, здобытага з нетраў народнай памяці, у драгі, прыгожы, сонечны брыльянт. І, нарэшце, трэці кірунак — выкананне народнага песенна-танцавальнага мастацтва ў сінтэтычным адзінстве спеваў, музыкі і танца. Гэта дае нам магчымасць ствараць яркія жанравыя замалюўкі народных гулянняў, песні-карагоды, разгорнутыя вакальна-харэаграфічныя кампазіцыі.

У сваю чаргу, мы не цураемся і таго лепшага, што ёсць у нашых суседзях-братоў. Але 90 працэнтаў рэпертуару складаюць беларускія народныя песні, тая самая, што збіраў калісьці Генадзь Цітовіч, іншыя фалькларысты.

Песні, як людзі, — розныя. Ёсць у нас творы лірычныя, працяжныя, жартуныя, ёсць вясняныя, карагодныя, вясельныя, салдацкія, баладныя... Калі падлічыць, то ўсяго ў нашым рэпертуары будзе больш за тысячу нумароў песеннай класікі.

— Цякучасць кадраў вялікая?

— Можна сказаць, нульвая. У хору яшчэ працуюць людзі, з якімі некалі пачынаў. А гэта ўжо амаль чатыры дзесяцігоддзі. Нават калі чытаць выхадзіць на пенсію, ён яшчэ застаецца на год-другі ў калектыве. І я да гэтага стаўлюся з разуменнем.

— Артысты хору ў асноўным з вёскі?

— Так, раней былі ў асноўным з вёскі. А цяпер я б не сказаў. Ёсць і «асфальтныя», як я часам жартую. Асабліва моладзь, якая прыходзіць. Яна выключна гарадская. Безумоўна, ім цяжэй пранікнуць у сутнасць народнай песні. Але на тое і мастацкі кіраўнік, каб дапа-

Міхась Дрынеўскі

Працаваць у мастацтве — што па кладцы ісці

— Артыст хору... Якімі якасцямі ён павінен валодаць?

— Найперш — добрым голасам. Важны таксама тэмбр. Бывае голас моцны, але занадта рэзкі, непрыемны, ён не зліваецца з іншымі галасамі.

— А ці многа ў вас салістаў?

— Гэта залежыць ад рэпертуару. Ад голасу, яго сілы, спецыфікі, дыяпазону. Адна салістка гэты твор можа спець выдатна, а другая яго не спяе ніколі. Адна разумее народную песню душою, а другая будзе спяваць нібыта і правільна, па ноты, але душы ў гэтым спяванні не адчуваецца. І да сэрца глядча такая песня не дойдзе.

Саліст, вобразна кажучы, тавар адзінкавы і даволі рэдкі. Іх многа ніколі не бывае. Дзякаваць Богу, у нас ва ўсе часы былі сапраўдныя «зоркі». Ёсць яны, на шчасце, і цяпер. Найперш хацу назваць Валяціну Крывіч. Наш залаты голас, спявачка ад Бога, заслужаная, а па сутнасці, ужо даўным-даўно народная артыстка. Нядаўна атрымала ордэн Францыска Скарыны. Я вельмі ўдзячны таленавітым спевакам, заслужаным артыстам рэспублікі Васілю Браіму і Уладзіміру Будаю. Усё большую вядомасць і папулярнасць набіраюць нашы салісты, лаўрэаты рэспубліканскага конкурсу беларускай песні Рэната Мацвеева, Наталія Гарнастаева, Іван Вяроўла і іншыя.

Я кажаў, што колькасць салістаў залежыць ад рэпертуару. Але і разнастайнасць рэпертуару залежыць ад адпаведных галасоў. Мне, напрыклад, для царкоўных песень не хапае нікіх басоў. Пакуль што адзін Алесандр Снітко. Праўда, мае рэдкі голас — прафунда-бас. Пакрывае ўсе галасы. Прычым люблю ноту бярэ ляжачы, без напружкі, з запасам. Безумоўна, хацелася б мець яшчэ пару такіх басоў, ды дзе ж іх знайдзеш...

— А дарэчы, як ідзе пошук і падбор харыстаў?

— Цяпер гэта не такая ўжо і праблема. Асабліва жаночых галасоў. Таму што шмат розных конкурсаў, фестываляў. Ды і з музычным вучылішчам, дзе мяне ўсе ведаюць і я іх усіх ведаю, часам тэлефануюць, прапануюць цікавыя выпускнікі. А ёсць жа яшчэ Універсітэт культуры, кафедра харавога дырыжыравання, дзе таксама, пашукаўшы, можна знайсці таленавітых спявака. Цяжэй з мужчынскімі галасамі.

— А ў чым прычына? У тым, што ў Беларусі традыцыйна мала добрых спевакоў?

— Ну і гэта, вядома. Але галоўнае — зарплата. Ну што такое для мужчыны заробак у 2 — 3 мільёны рублёў? Як на такіх грошы пракарміць сям'ю? Таму хлопцы і выбіраюць больш грошавыя спецыяльнасці. Застаюцца ўжо самія адданыя, самыя бескарыслывыя.

— Як ідзе падбор харыстаў?

— Прычым люблю ноту бярэ ляжачы, без напружкі, з запасам. Безумоўна, хацелася б мець яшчэ пару такіх басоў, ды дзе ж іх знайдзеш...

— А дарэчы, як ідзе пошук і падбор харыстаў?

— Цяпер гэта не такая ўжо і праблема. Асабліва жаночых галасоў. Таму што шмат розных конкурсаў, фестываляў. Ды і з музычным вучылішчам, дзе мяне ўсе ведаюць і я іх усіх ведаю, часам тэлефануюць, прапануюць цікавыя выпускнікі. А ёсць жа яшчэ Універсітэт культуры, кафедра харавога дырыжыравання, дзе таксама, пашукаўшы, можна знайсці таленавітых спявака. Цяжэй з мужчынскімі галасамі.

— А ў чым прычына? У тым, што ў Беларусі традыцыйна мала добрых спевакоў?

— Ну і гэта, вядома. Але галоўнае — зарплата. Ну што такое для мужчыны заробак у 2 — 3 мільёны рублёў? Як на такіх грошы пракарміць сям'ю? Таму хлопцы і выбіраюць больш грошавыя спецыяльнасці. Застаюцца ўжо самія адданыя, самыя бескарыслывыя.

— Як пайду я дарогаю

— Як прыходзіць адчуванне душы ў народнай песні?

— Нарадзіўся я ў вёсцы Тонеж Лельчыцкага (а тады Тураўскага) раёна. Гэта самая глыбінка прыпяцкага Палесся. Хараство

прыроды — неапісальнае! Нездарма ж паэт-песеннік Адам Русак, пабываўшы ў тутэйшых мясцінах, назваў іх салаўіным берагам. Але ён жа напісаў і такое двухрадкоўе: «Ой, не едзь, мой мілы, ў Тонеж — не зведзеш, а ўтонеш...» Справа ў тым, што ў часы майго маленства ды і юнацтва таксама гэты салаўіны край быў не толькі глыбінным, але і глухім, далёкім ад дэборт цывілізацыі. Я рос, не ведаючы ні радзё, ні тэлебачання. А кніжкі даводзілася чытаць часцей за ўсё пры лунцы.

Але пры гэтым былі адна вельмі важная перавага: людзі былі не пасуёнымі спажывачамі культуры, а актыўнымі творцамі. З больш чым п'яццю тонежскіх двароў не было, бадай, ніводнага, дзе б хто-небудзь не ўдзельнічаў у мастацкай самадзейнасці. Не ў тым сэнсе, што чалавек

выступаў на сцэне, а ў тым, што ён нешта тварыў — па-майстэрску іграў на гармоніку, вяртунку спраўляўся з бубнам, прыгожа танцаваў, выдатна спяваў. Асабліва ў нас любілі і ўмелі спяваць — адну, а гук здабываецца з трох струн. Атрымліваецца своеасабліва арганізацыя. Тое ж і ў хору: шматгалоссе надае спевам аб'ёмнасць, глыбіню, незвычайную яркасць і выразнасць. Харавая танкіна — як багатая вышыўка. Вядома, не ў кожным выпадку такое багацце патрабуецца. Ёсць песні, дзе можна абійсціся больш простымі сродкамі. Шматгалоссе ж выкарыстоўваецца, галоўным чынам, у акапальных спевах, у царкоўным песнапенні.

— Якімі якасцямі павінен валодаць дырыжор?

— Перш за ўсё ён павінен мець тэмбры слых. У мяне, напрыклад, тэмбральны слых, і гэта можа нават важней, чым абсалютны. Далей. Трэба быць педагогам, псіхалагам. А яшчэ — любіць сваіх харыстаў, дапамагаць ім. Некаму трэба дапамагчы ўладкаваць дзіця ў садок, некаму — стаць на чаргу ў кааператыву, і шмат яшчэ чаго іншага. Я мог бы гэтым і не займацца, але тады ў мяне не было б з калектывам кантакту, даверу, а без гэтага не было б нічога. Складанасць у тым, што нас у кансерваторыі вучаць толькі музыцы. А калі трапляеш у калектыв, то сутыкаешся з мноствам іншых праблем. І вось тут даводзіцца гэтую няпростую навуку — чалавечкаўства — спасцігаць самастойна.

— Структура хору захавалася ранейша, трохзвонная?

— Так, у адным калектыве цэлыя тры калектывы — харавы, танцавальны і акапальны. І кожны з іх мае свайго кіраўніка. Хорам займаюся я, а таксама хормайстар — заслужаны дзеяч мастацтваў Іван Абразевіч. Балетмайстрам працуе наш выхаванец, заслужаны артыст рэспублікі Юрый Паўлінш. Аркестрам жа кіруе вельмі таленавіты музыкант і аранжыроўшчык Пётр Глушчук. Любую мелодыю ён умее аздобіць, расквейць так, што нельга не захаляцца!

— Вядомых, праслаўленых калектываў на постсваецкай прасторы засталася не так ужо і многа. Хор імя Пятніцкага, Кудыцкі народны хор у Расіі ды хор імя Вароўкі ў Украіне — вось, бадай, і ўсё. У чым адметнасць Нацыянальнага акадэмічнага народнага хору Рэспублікі Беларусь?

— Галоўнае, на мой погляд, у эміцые народнай беларускай песні, яе меласе. Наш песенны фальклор адрозніваецца ад рускага, і ад украінскага. Хаця нашы тры народы-суседзі і вельмі блізкія, але ўсё роўна розніца тут ёсць. У нас няма гэтых разухабістых, разгубленых песень. Я думаю, што гэта абумоўлена гістарычна. Хто толькі не таптаў па нашай зямлі, якіх толькі пакут наш народ ні выцярпеў ад розных завабункаў! Вось чаму беларускія песні амаль усе пачынаюцца з «ой» — «Ой, ты, грушка мая», «Ой, павей, вецёрку...», «Ой, свіць конь бяжыць...» Наша «ой» — не ўзнёслае, не радаснае, а задумлена-журботнае. Калі для рускіх народных спеваў характэрная зычнасць, для украінскіх — трубнасць, то для нашага хору — мяккасць і сонечнасць.

Міхась Дрынеўскі з членамі хору

Рыгор, узначаліў лабораторыю, якая працавала на космас. Бацька іх нават больш паважаў, чым мяне. Паверыў, што і я нешта значу, толькі пасля аднаго выпадку. Мы дávalі канцэрт для вайскоўцаў, і вось пасля канцэрта мяне разам з бацькам запрасіў у гошці адзін мой добры знаёмы, генерал. А ў бацькі, напэўна, яшчэ з вайны засталася вялікая павага да ваенна-начальнікаў. І калі ён пасядзеў побач з генералам ды яшчэ выпіў з ім чарку за харашага сына, нешта ў бацькоўскім сэрцы скранулася. «Аказваецца, — прызнаў ён, — і музыкант вельмі жывы добра...» А крыху пазаў, калі я атрымаў званне прафесара, бацька з непадробным здзіўленнем і шчырай радасцю усклікнуў: «А ёлкі-маталкі! І ў вас прафесараў даюць...»

— Дык як жа вы пайшлі супроць волі бацькі — паступалі ў музычнае вучылішча?

— Маёй саюзніцай аказалася маці. Яна ўгаварыла бацьку не перашкаджаць мне выбіраць тое, што я хачу. Таму я хоць і без бацькоўскага благаславення, але і не насуперак яго волі паступіў пасля сямі класаў вучышча на балянэста. Праўда, паступленне гэтае аказалася марным. Мне не далі месца ў інтэрнаце, і я праз два тыдні вярнуўся дадому. Зноў пайшоў у школу. А хадзіць давялося далёка, у суседнюю вёску, за 13 кіламетраў. Скопчыўшы дзесяцігодку, я ў другі раз паступіў у Гомельскае музычылішча. На гэты раз на харавое аддзяленне. Чаму на харавое? А я яшчэ ў школе кіраваў хорам, і нават не адным, а трыма — школьным і двума каласнымі, з вёскі Тонеж і вёскі Букачэ, дзе я канчаў дзесяцігодку, і здаецца, не без поспеху. Хор вёскі Тонеж на занятым аглядзе калектываў мастацкай самадзейнасці заняў першае месца. Мне паабіцалі: «Паедзеце ў Маскву на Сусветны фестываль моладзі і студэнтаў». Я быў на сёмым небе ад ішчасці. Стрычэнная сястра дзеля гэтага нават вышляла мне шыкоўную, у нацыянальным стылі сарочку, якая недзе і цяпер захоўваецца ў вясковым музеі. Мы ішлі рэпэціравалі. Але паехаўшы калектыву — знамяціты Тураўскі хор. Крыўдна было. Але што зробіш? Затое гэта стала мне добрым урокам на ўсё жыццё: нішто не даецца так проста і лёгка, а пры няўдачы — ні ў якім разе не апускаць рукі.

— А хто іграў?

— Старэйшы брат Дзіма. Бацька давяраў каштоўны інструмент толькі яму, больш нікому не даваў. Пасля ўжо, калі за сталежку прывібаў невядлікі акардэончык, Дзіма стаў іграць на ім, а мне дастаўся гэтаму гармонік. Праз нейкі час бацька ку-

ла МТЗ была прызнана лепшай у Савецкім Саюзе!

— Ведаю, што пасля заканчэння кансерваторыі вы атрымалі накіраванне ў аспірантуру ў Маскву. Чаму не паехалі?

— О, тут цэлая гісторыя. Праўда, гэта было не адразу пасля кансерваторыі, а крыху пазаў. А спачатку я быў накіраваны на працу ў Мінскае музычнае вучылішча. І амаль адначасова атрымаў запрашэнне ад Генадзя Цітовіча ў Дзяржаўны народны хор на пасаду хормайстра (па сучаснаму хормайстра і каліпа. Не знаю, як я вытрымаў такую нагрузку. Напэўна, дапамагла мне мая вясковая загартоўка і сялянская цярпліваасць.

І вось у розгар узрост гэтых клопатаў мне раптам прапанавалі ехаць у Маскву ў аспірантуру. Пасля некаторых ваганняў я даў згоду. Але патрэбна была яшчэ згода Міністэрства культуры. А там замест аспірантуры нечакана прапанавалі пасаду галоўнага хормайстра ў Народны хор. А ў мяне ўжо быў білет на Маскву. І жонка хацела, каб я ехаў вучыцца. Але міністаркі чыноўнік аказаўся настойлівы.

«Ідзі, — кажа, — падумай». Такія прапановы паступалі не кожны дзень. Ноч не спаю, думаў. Раніцою прышоў і кажу: «Не». «Ідзі яшчэ падумай». На трэці раз я здаўся.

— Дзе і як вы пазнаёміліся з Цітовічам?

— У 1968 годзе ў філармоніі быў наш выпускны, справаздачны канцэрт. Я ў якасці дыпломнай работы дырыжыраваў складным творам для двух хароў. Гэта калі яны спяваюць адзін і той жа твор, але ў кожнага свая партыя. Яны як бы сапартыявалі між сабой. То адзін наперадзе, то другі, то разам. Для дырыжора гэта вельмі складаная задача — нідзе нічога не ўпусціць, дабіцца цэльнага, гарманічнага гучання. Мне, здаецца, удалося справіцца. бо адразу пасля канцэрта да мяне падыйшоў Генадзь Іванавіч, павіншаваў і запрасіў у свой хор.

— Некалі Генадзь Цітовіч назваў гомельскае Палесце «нечэпальным кудрам», «кладоўкай беларускай народнай песні». А Рыгор Шырма марыў дажыць да таго часу, калі народная песня, гэтая сялянска, вырасце ў

Крынічка

«Цяпла тут і лесу невядліка Травой заросшая крынічка» Якуб КОЛАС. Вядучая рубрыкі Ірына ТАМКОВІЧ. № 35 (493)

НАВОШТА ПАКІДАЦЬ СНЕГ У САДЗЕ

Снежная зіма толькі на карысць саду і агароду. Снег — сапраўдная цёплая кудра, якая дапамагае раслінам перазімаваць без страт і падрыхтуе глебу да наступнага сезона. Чым больш снегу, тым лягчэй пладовым і дэкаратыўным дрэвам, кустам, шматгадовым кветкам, падзімовым агародным культурам. Нават газону снег будзе толькі на карысць.

Як утрымаць снег

У бялюткага рыхлага снегу ёсць 2 ворагі: вецер і выпарэнне з паверхні. У ясны і ўмерана марозны ветраны дзень з 1 кв. м паверхні снегу выпарваецца да 5% яго аб'ёму. Таму варта ўсяляк перашкаджаць ветру, каб ён не здзімаў і не «выпарваў» снег з пасадак. Для гэтага ўсталяюць некалькі невясковых пераходоў. Яны выканоўваюць адрозы 2 задачы — абароняць снег, які выпаў, ад выдзімання і паслужаць назапашвальнікамі для снегу, які яшчэ будзе ісці і збірацца каля пераходоў. Трэба толькі вызначыць асноўны напрамак вятроў.

Садовыя збудаванні

Эфектна выглядае на фоне заснежанага саду тын з лазы ці пластыкавы (абавязкова марозаўстойлівы) яго заменнік. Невясковыя шыльняныя агароджы з металапластыку халадоў не бяцца. Таму летнія агароджы, якія не прыбравалі на зіму, змогуць затрымаць снег на клумбе. Калі клумба вялікая, трэба проста дадаць паралельныя агароджы. Такім жа агароджамі няцяжка абгарадзіць і падзяліць на сектары газон.

Калі ўвоўсёны вызваліліся пераносныя лёгкія канструкцыі, па якіх влілі аднагледовае ліяны, іх таксама можна пусціць у справу — усталяваць у патрэбным месцы і ўшчыльніць ніжнюю частку плёнкі або сеткай. Выдатна затрымлівае снег спецыяльная пластыкавая сетка, якая прымяняецца для абароны аўтадарог. На даным участку гэтую сетку можна ўсталяваць прама або дугападобна, што яшчэ лепш утрымае снег.

Натуральны спосаб затрымання снегу — валкі з яго ж. Зрабіць іх нескладана.

Шчыльняны «зялёны» сцені — натуральны пераходка, калі якой зваецца намечана высокая гурбы. Прыкрытыя зіму снежнымі валкамі, жывыя загароды не горш абароняць сад ад зімовага ветравога ўсушэння, а ў маласнежную зіму засцерагаць глебу ад выдзімання.

САКРЭТЫ САДАВОДАЎ

О Зямлю пад дрэвамі засяваць травой непажадана, паколькі яна моцна высільвае глебу. Лепш пасадзіць кветкі, травы або ягаднік. Іх усё роўна давядзецца рыхліць і ўгноіваць, а значыць, і дрэву будзе карысць. Глебу пад кронамі пладовых дрэў абавязкова трэба рыхліць і ўгноіваць. Пры гэтым перакопваць на глыбіню не больш за 10 см. Каб унесці ўгнаенні глыбей, трэба вострым калом асцярожна прапрацаваць у глебе паглыблены на 30-50 см, адступіўшы ад ствала перакладна на 1 метр ці бліжэй да перыметра кроны. Такія паглыбленыя робаць вакол дрэва ў некалькіх месцах. У іх і наліваюць прыгатаваныя ўгнаенні, пакуль глеба будзе іх убіраць. Затым адтуліны засыпаюць рыхлай урадлівай зямлёй.

Дарослыя пладаносныя дрэвы можна падкарміць наступным чынам: па перыметры кроны капаюць па коле канаўку шырыняй і глыбінняй каля 35 см. Яе запўняюць перапраўным гноем з дабаўленнем 3-4 кг драўнянага попелу, трохі ўшчыльняюць і засыпаюць глебай.

Пры ўгнаенні спіў і вішан карысна яшчэ дадаць гашанай вапны або старой тынкоўкі.

О Дрэвы бываюць бясплоднымі з розных прычын. Напрыклад:

- калі пры пасадцы была заглыблена каранёвая шыйка, то дрэўца дранна расце і хварэе;
- пры пасадцы саджанцаў у сырм халаднаватым месцы, калі карані сутыкаюцца з пластамі глебы з блізім заляганнем халодных грунтавых водаў;
- калі глеба занадта бедная;
- калі ж глеба ўрадлівая, а дрэвы скідаюць кветкі і завязь, значыць, не хапае мінеральных рэчываў. Трэба тэрмінова ўнесці мінеральныя ўгнаенні з фосфарам і каліем;
- калі глеба занадта ўжо тлустая. Пры гэтым на дрэвах шмат лістоў і вельмі мала пладовых галінак. У такім выпадку да глебы прымешваюць гліну, попел, вапну або ўносяць фосфарна-калійныя ўгнаенні;
- пры вельмі моцным абразанні адбываецца інтэнсіўны рост вегетатывных, але не пладовых парасткаў;
- калі падчас цвіцення назіраліся моцныя замаразкі альбо стала вельмі сырое даждлівае надвор'е. У такім выпадку на сякомых вельмі мала і кветкі застаюцца неапыленыя;
- пры моцным пашкодванні дрэў насякомымі. Неабходна праводзіць прафілактычнае апыркванне адпаведнымі прэпаратамі ў пэўныя тэрміны.

НЕЗВЫЧАЙНАЯ ГАРОДНІНА І САДАВІНА

ЮЗУ

Юзу, ці японскі лімон, — гібрід мандарына і чынгскай папайкі (дэкаратывнага цытрусу). Жоўтага ці зялёнага колеру фрукт з бургойстаў скуркай памерам з мандарын мае яркі водар і кіслы смак. Ён выкарыстоўваецца японцамі яшчэ з VII стагоддзя, калі будыйскія манахі завезлі яго на астравы з мацерыка. Фрукт папулярны таксама ў кулінары Карэі і Кітая.

Юзу ўжываецца ў большасці выпадкаў для адлуджкі. У яго ўзбуджальны водар — цытрусавы, з нотамі гілцы і кветкавымі адценнямі. Цэдра юзу — адна з папулярных японскіх запраў. Яна выкарыстоўваецца для мясных і рыбных страў, дадаецца ў суп місо, ложыну. На аснове цэдры робяцца алхмычныя і безалкагольныя напоі, джэм, сіропы, дэсерты. Кіслы, дужаючы і не такі прастэйны, як цытрынавы, сок юзу выкарыстоўваецца ў якасці воц